

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-2-78-38>

УДК 811.111'367.32'42:821.111(73)-3

Томусяк А.О.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ІНВЕРСІЯ ЯК ЕКСПРЕСИВНО-КОМУНІКАТИВНА МОДИФІКАЦІЯ РЕЧЕННЯ У ХУДОЖНЬОМУ АНГЛОМОВНОМУ ТЕКСТІ

Анотація. Статтю присвячено з'ясуванню ролі інверсії як експресивно-комунікативного модифікатора речення у вираженні авторських інтенцій в художньому тексті. Порушення звичайного порядку членів речення, внаслідок якого один з елементів виявляється актуалізованим й отримує спеціальні конотації емоційності чи експресивності, призводить до посилення експресії фрагменту тексту. Зміна порядку слів у художньому мовленні, безперечно, має індивідуальну авторську мотивацію і тому супроводжується індивідуальним використанням і перерозподілом просодичних засобів для досягнення того чи іншого ефекту на певній ділянці реченнєвої структури. Це створює широкі можливості для варіювання смислу.

Ключові слова: інверсія, інтенція, комунікативний аспект речення, експресивність, синтаксична модифікація, емпфатизація, актуалізація.

Tomusiak Alina

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

INVERSION AS AN EXPRESSIVE-COMMUNICATIVE MODIFICATION OF A SENTENCE IN LITERARY ENGLISH TEXT

Summary. The article deals with the role of inversion as an expressive-communicative modifier of a sentence in expressing the author's intentions in a literary text. Dislocation of the usual order of the clauses of the sentence, which causes one of the elements to be up-to-date and receives special connotations of emotionality or expressiveness, leads to increased expression of the text fragment. Deviation from the norm always, firstly, attracts attention, and secondly, has a stylistic effect. Emphatic inversion is a violation of the established sequence of components of the sentence structure, changing the sequence of information supply from the actual to the unfolding of the starting point or topic of the statement, from the unknown to the known. The expressive order of words also changes the rhythmic organization of the expression: the displaced components become actualized, stylistically isolated. The choice of place for each constituent, taking into account his grammatical and communicative role, the degree of its importance in specific speech conditions, the selection of other components is an important moment of verbalization of the speaker's intentional space. Inversion and all linguistic means of a work undoubtedly reveal the textual category of intentionality, which is related to the creative process of text creation, to the expression of the author's "I" in the chosen linguistic form, since the thinking concept is reflected in syntactic units of one language or another. The writer projects everything intended for the addressee, encourages him to reflect on the written, affect his perception of the text. Changing the order of words in artistic speech, of course, has individual authorial motivation and is therefore accompanied by the individual use and redistribution of prosodic means to achieve one or another effect on a particular area of the sentence structure. This creates ample opportunity for variation of meaning. Determining the location of inversion and other syntactic constructions in the field of expressive syntax and their role in identifying the author's intentions in artistic speech are relevant and promising in further scientific research in the context of the analysis of literary English text.

Keywords: inversion, intention, communicative aspect of a sentence, expressiveness, syntactic modification, emphatization, actualization.

Постановка проблеми. У художньому тексті автор може досягати експресивності як використанням спеціальних лексем чи синтаксичних конструкцій, так і особливим, специфічним розміщенням компонентів речення, нетиповим для граматичного ладу певної мови. П. Крогер зауважує, що варіації у порядку слів часто використовують задля виділення певної частини речення, а переміщені компоненти супроводжуються змінами значеннєвих відтінків („variations in word order are often used to make one part of the sentence more prominent than another. Even in a language like English, which has fairly rigid word order, the elements of a sentence can be rearranged in various ways to produce different shades of meaning”) [8, с. 197]. Відомо, що в англійській мові кожен член речення є строго фіксованим, має своє місце у формально-граматичній структурі речення. Однак в умовах мовленнєвої діяльності порядок компонентів

може порушуватися, речення може зазнавати різних видозмін, трансформацій, модифікацій, перетворень тощо. Такі формально-семантичні зміни нерідко сигналізують про емоційно-експресивний характер реченнєвої структури, зміну її стилістично-функціонального навантаження, додатковий конотативний зміст.

В англійському реченні місце його складників визначається способом їх синтаксичного вираження, зв'язками з іншими словами і типом речення. Порушення звичайного порядку членів речення, внаслідок якого один з елементів «виявляється виділеним і отримує спеціальні конотації емоційності чи експресивності, називають інверсією» [1, с. 162]. Безперечно, зміни порядку слів здебільшого призводять до змін семантичного плану речення і мають завжди певні причини і мотивацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Художній текст як онтологічно відкрита

величина, яка представляє різновекторні реляційно-сміслові парадигми, відтворює художню реальність, репрезентує авторський інтенційний простір із генеруванням нових смислів і нових синтаксичних форм, що кодифікуються, закріплюються в художньому мовленні (І.В. Арнольд, І.А. Бехта, Б. Гіллон, С. Девіс, Т.А. ван Дейк, У. Еко, Ж. Ліх, А. Петтерссон та ін.). Сучасний американський ХТ, як і будь-який інший, яскраво ілюструє нестандартність авторського мовлення, неузвичаєність, своєрідність граматичних форм і побудов, а відтак і загальний процес розвитку літературної мови.

Аранжування речення-висловлення – це цілком авторський вибір, адже письменник вибудовує текст, усі складники якого зумовлюють його цілісність і зв'язність, розкривають задум митця, забезпечують когезію (cohesion у М. Хеллідея і Р. Хейзен). На думку М. Хеллідея і Р. Хейзен, текст – семантичне ціле, одиниця не тільки форми, але й значення, і реалізація цієї цілісності відбувається в реченні аналогічно тому, як реалізація цілісності складного речення визначається особливостями його складників. При цьому засоби можуть бути іншими, оскільки рівень інтеграції вже інший. Само поняття «когезія» автори визначають як таке, що стосується не граматики, а семантики [6, с. 2–4].

Як було зазначено вище, у художньому тексті всі засоби мовної палітри твору ведуть до втілення задуму митця, розкриття ідейно-образного змісту через інтелектуально-емоційну установку автора, а відтак і обов'язковий вплив на емоційну сферу читача.

Невирішені проблемні питання. Вираження авторського інтенційного простору як детермінанти стратегічної програми письменника засобами експресивного синтаксису в англійському художньому тексті залишається не до кінця з'ясованою проблемою і є предметом лінгвістичного аналізу. Таке спрямування дослідження детермінує динамічний розвиток синтаксичних студій, в основі яких – комунікативно-прагматичний потенціал та стилістичні можливості синтаксичних одиниць, зокрема й інверсія, у безпосередній проекції на мовця, антропоцентра художнього тексту.

Мега статті – розкриття комунікативно-прагматичного потенціалу інверсивних синтаксичних побудов для вияву авторських інтенцій шляхом їх використання у площині сучасного американського художнього тексту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відхилення від норми завжди, по-перше, привертає увагу, по-друге, має стилістичний ефект. Емфатична інверсія – це порушення усталеної послідовності компонентів реченнєвої структури, зміна послідовності подачі інформації – від актуального до розгортання вихідного пункту чи теми висловлення, від невідомого до відомого, тобто від реми до теми. Іншими словами, найважливіша інформація переміщується з кінця речення (як це подається при прямому порядку слів) на початок речення чи інше незвичне для нього місце. Пор.: *Pheko is driving the Mercedes. Apartment towers reflect the morning sun. Sedans purr at stoplights. Six different times Alma squints out at the signs whisking past and asks him where*

they are going. We're driving to see the doctor, Mrs. Alma (10, с. 2). (Автор робить акцент на обставині часу, актуалізує її, тому висуває на початок речення). У таких висловленнях, на нашу думку, дуже важливою є інтонація, зокрема, посилений наголос, що виділяє логічний предикат. Експресивність виникає при відхиленні між узуальним і контекстуальним, ситуативним. У зв'язку з актуальним членуванням речення можемо говорити про співвідношення речень з неактуалізованим і актуалізованим словопорядком.

Розглянемо функціонування емфатичної інверсії детальніше.

До найбільш типових інвертованих синтаксичних структур належать речення типу *предикат – підмет – дієслово-зв'язка*: *My happiness he is* (9, с. 24) (так думає головний герой Кормака Маккарті у романі «Дорога» про свого сина, який у його «сірому», жахливому внаслідок описаних обставин житті є найбільшою цінністю і щастям).

Інверсія може набути експресивності й у випадках, коли вона викликає увагу про ті контексти, для яких відповідне розташування слів є природним, узвичаєним. Наприклад, постпозиція атрибутивного компонента щодо означуваного слова може також набути певного ефекту, стати репрезентантом стилістичного забарвлення: *Other days, in the hours after lessons, Werner tows his little sister through the mine complex in a wagon he has assembled from cast-off parts. They rattle down the long gravel lanes, past pit cottages and trash barrel fires, past laid-off miners squatting all day on upturned crates, motionless as statues. One wheel regularly clunks off and Werner crouches patiently beside it, threading back the bolts. All around them, the figures of second-shift workers shuffle into warehouses while first-shift workers shuffle home, hunched, hungry, blue-nosed, their faces like black skulls beneath their helmets* (10, с. 9).

Це уривок із роману Ентоні Дорра «Все те незриме світло». Перед читачем – фрагмент дитинства юного Вернера, хлопчика, який виховується в інтернаті, дитини убогої, позбавленої батьківської опіки і любові, але по-дитячому щасливої, оскільки поряд – його молодша сестричка. Низка постпозитивних означень дозволяє читачеві намалювати в уяві чітку картину, образну, яскраву, живу. Автор досягає своєї мети – він не тільки подає інформацію, а й впливає на адресата, підсилює його враження від описуваного, «переконує» його у правдивості зображуваного шляхом логічного викладу опису з відкритим вираженням експресії та емоційного забарвлення окремих фраз, що зацікавлює читача, викликає довіру, співчуття і навіть захоплення цим талановитим, щирим, турботливим хлопчиком.

При експресивному порядку слів змінюється і ритмічна організація висловлення: зміщені компоненти стають актуалізованими, стилістично виділеними. Вибір місця для кожного конститuenta з врахуванням його граматичної та комунікативної ролі, ступеня її значимості в конкретних мовленнєвих умовах, підбір інших компонентів є важливим моментом вербалізації інтенційного простору мовця.

Розглянемо найтипівіші випадки інверсії у мові сучасних художніх англійських творів.

Частим явищем у сучасному американському художньому тексті спостерігаємо повну чи часткову інверсію предиката, коли він чи його частина займає позицію, що передє підметом, який здебільшого називає суб'єкта дії, а обставини, що його характеризують, стоять при предикаті, як-от:

Here comes sad Werner; Nowhere was it more obvious; Along came a policeman; Directly opposite was the entrance to the park (9, с. 32).

У таких реченнях-висловленнях реалізується модусний відтінок повідомлення якоїсь нової інформації чи істини. Ця модальність є авторською, вона розкриває суб'єктивне сприйняття та розуміння автором життєвих реалій, його картину світу, ментальність і задум, що розгортається в низці повідомлень, описів, роздумів, оповідей та інших форм комунікативного процесу [3, с. 131].

Інверсія та всі мовні засоби твору, без сумніву, розкривають текстову категорію інтенційності, що має стосунок до креативного процесу творення тексту, до вираження авторського «я» в обраній мовцем формі, оскільки мисленнєвий задум знаходить своє відображення у синтаксичних одиницях тої чи іншої мови. Письменник проектує все задумане на адресата, спонукає його до міркувань над написаним, впливає на його сприйняття тексту. М. Бахтін стверджує, що інтенція (задум) та здійснення задуму визначають текст як висловлення [2, с. 416]. Таким чином, комунікативна інтенція митця у художньому тексті – це його «акумулятор», який «рухає» текст у наперед визначеному автором напрямку та має прагматичну орієнтацію. Безперечно, процес текстотворення не може бути однобічним. Діалогічність тексту, свідомо, вмотивована проєкція автора на адресата, читача, очевидна.

На початок речення автор може винести і другорядні члени речення, зокрема додаток (об'єктний поширювач) (як прямий, так і непрямої). Пор.: *The accountant stands and flicks something invisible off the sleeve of his sweater. The house goes on the market tomorrow, he says. Mrs Konachek and her things I'll deliver to Suffolk Home next week. No need to pack things up while she's still here; it'll only frighten her. You can stay on till next Monday* (10, с. 1).

Автор робить акцент на об'єктному поширювачі позиційної структури речення, тому виносить його на початок речення. «При експресивному порядку слів ритмічна організація висловлення змінюється: фразовий наголос, як правило, зміщується ближче до початку речення; слово, на яке він падає, виявляється стилістично виділеним. Чим далі це слово віддалено від свого звичайного місця у реченні, тим вищий ступінь експресивного забарвлення, тим більша сила наголосу» [5, с. 59].

Початкову позицію речення можуть займати і різні обставини, як-от: обставини з темпоральним значенням: *In stormy light, its granite glows blue. At the highest tides, the sea creeps into basements at the very center of town. At the lowest tides, the barnacked ribs of a thousand shipwrecks stick out above the sea* (9, с. 3);

Як бачимо, темпоральні обставини на початку речення дуже часто «розпочинають» опис, розповідь, а у тексті – абзац. Вони інтригують читача, примушують його читати далі, активізують

його увагу. Яскраво у таких випадках виступає їх і текстотвірні функції.

Натрапляємо на випадки інверсії обставин з локативним значенням: *Pheko greets him and puts on the coffeepot and stands away from the countertop, hands behind his back. Trying not to bend his neck in a show of sycophancy. The accountant's pen whispers across the paper. Out the window mauve-colored clouds reef over the Atlantic* (10, с. 7).

Такі обставини у позиційній структурі речення є не тільки актуалізованими, вони також акцентують й інші компоненти, переміщені зі своєї типової позиції. Речення-висловлення з інверсією обставин пов'язані з позиційними і семантичними особливостями головних членів: у реченнях з прямим порядком підмета і присудка семантично важливішим компонентом є предикат, другий за значущістю (важливістю) – обставина, що починає речення, а підмет залишається «в тіні»: *In that long ago somewhere very near this place he'd watched a falcon fall down the long blue wall of the mountain and break with the keel of its breastbone the midmost from a flight of cranes and take it to the river below all gangly and wrecked and trailing its loose and blowsy plumage in the still autumn air* (9, с. 2).

Отже, актуалізованими при інверсивному порядку реченнєвих компонентів можуть бути різні члени речення, і завдання читача – «відчути» їх, сприйняти правильно текст, так, як цього хотів би автор, який орієнтує, спрямовує адресата в цьому.

І.С. Злобіна стверджує, що експресивна функція словопорядку є самостійною і виявляється вона у створенні піднесеного емоційного змісту синтаксичних єдностей, що досягається «змінною формою початкового порядку слів» [5, с. 60]. Присудок, змінюючи свою позицію, може передувати підметові: *An hour later they were on the road. He pushed the cart and both he and the boy carried knapsacks. In the knapsacks were essential things. In case they had to abandon the cart and make a run for it. Clamped to the handle of the cart was a chrome motorcycle mirror that he used to watch the road behind them* (10, с. 1).

Обставина на початку речення (*In the knapsacks*) і наступний присудок (*were*) виступають темою речення-висловлення, а позицію реми заступає підмет, актуалізований елемент реченнєвої структури, який є засобом художнього зображення.

На думку О.І. Єфімова, «будь-яка синтаксична конструкція, вміло й оригінально використана в літературному творі, може бути засобом художнього зображення», потрібно тільки розрізнити ті з них, у яких «закладені експресивно-художні властивості», і ті, які «набувають експресії завдяки вмілому вживанню і стилістичний профіль яких зрозумілий і очевидний лише в контексті твору» [4, с. 421].

Зміна порядку слів у художньому мовленні, безперечно, має індивідуальну авторську мотивацію і тому супроводиться індивідуальним використанням і перерозподілом просодичних засобів для досягнення того чи іншого ефекту на тій чи іншій ділянці реченнєвої структури. Це створює широкі можливості для варіювання смислу.

Непрямої порядок слів у художньому англійському тексті є поширеним стилістико-синтаксичним способом створення експресивності. Мона

Бейкер слушно зауважує, що в мовах з відносно вільним порядком слів зв'язок між синтаксисом та комунікативною функцією досить слабкий, а в мовах з відносно фіксованим порядком слів, до яких належить і англійська мова, цей зв'язок навпаки досить міцний [7, с. 166].

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Емфатична інверсія в англійських реченнях-висловленнях має виразне експресивне забарвлення, сприяє художній ритмізації тексту, актуалізує інверсовані компоненти речення, посилює комунікативну значущість зміщених у нетипову реченнєву позицію тих чи інших синтаксем, а також може слугувати емфатиза-

ції наступної частини речення, а відтак і цілого фрагменту тексту, що підтверджує думку про неправомірність формального, позиційного підходу при визначенні комунікативного центру висловлення. Адже фіксованість позиції реченнєвих компонентів у розмовному мовленні нерідко порушується, а такі „розмовні” варіанти у канві художнього твору, як було зазначено вище, надають йому експресивності.

На нашу думку, визначення місця інверсії та інших синтаксичних побудов у полі експресивного синтаксису та їх ролі у виявленні авторських інтенцій у художньому мовленні є актуальними і перспективними у подальших наукових пошуках в контексті аналізу художнього тексту.

Список літератури:

1. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка: (Стилистика декодирования). Учебное пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Иностр. яз.» 3-е изд. Москва : Просвещение, 1990. 300 с.
2. Бахтін М. Висловлювання як одиниця мовленнєвого спілкування. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. [за ред. М.Зубрицької]. Львів : Літопис, 2001. С. 406–415.
3. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. Москва : Наука, 1981. 140 с.
4. Ефимов А.И. Стилистика художественной речи : литературная критика. 2-е изд., доп. и перераб. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1961. 520 с.
5. Злобина И.С. Экспрессивная функция порядка слов в современном английском языке. *Вестник Вятского государственного гуманитарного университета*. 2013. № 2–2. С. 58–61.
6. Кобрин Н.А. Грамматика английского языка: Морфология. Синтаксис. Санкт-Петербург : СОЮЗ, 1999. 496 с.
7. Baker M. In other words: A coursebook on translation. New York and London : Routledge, 1992. 304 p.
8. Kroeger P.R. Analyzing grammar. An introduction. New York : Cambridge University Press, 2005. 364 p.
9. Cormac Mc Carthy: The Road. URL: http://www.onlinebook4u.net/horror/The_Road/ (дата звернення: 06.02.2020).
10. Doerr A. All the Light We Cannot See / Anthony Doerr. Scribner (United States), 2014. 531 p.

References:

1. Arnold, I.V. (1990). *Stilistika sovremennogo anglijskogo yazyka (stilistika dekodirovaniya)* [Stylistics of modern English: (Styling of decoding)]. Moscow, 300 p.
2. Bahtin, M. (2001). *Vislovyvannya yak odynicya movlennjevoho spilkuvannya. Antologiya svitovoi literaturno-kritichnoi dumki XX st.* [Speech as a unit of speech communication. Anthology of world literary-critical thought of the twentieth century]. L'viv: Litopis, pp. 406–415.
3. Galperin, I.R. (1981). *Tekst kak obekt lingvisticheskogo issledovaniya* [Text as an object of linguistic research]. Moscow: Nauka, 140 p.
4. Efimov, A.I. (1951). *Stilistika hudojestvennoi rechi : literaturnaya kritika* [The style of artistic speech: literary criticism]. Moscow: Izd-vo Mosk. un-ta, 520 p.
5. Zlobina, I.S. (2013). *Ekspressivnaya funkciya porjadka slov v sovremennom angliiskom yazyke* [Expressive word order function in modern English]. *Vestnik Vyatskogo gosudarstvennogo gumanitarnogo universiteta*, no. 2–2, pp. 58–61.
6. Kobrina, N.A. (1999). *Grammatika angliiskogo yazyka: Morfologiya. Sintaksis* [English Grammar: Morphology. Syntax]. Saint Petersburg: SOYUZ, 496 p.
7. Baker, M. (1992). *In other words: A coursebook on translation*. New York and London: Routledge, 304 p.
8. Kroeger, P.R. (2005). *Analyzing grammar. An introduction*. New York: Cambridge University Press, 364 p.
9. Cormac Mc Carthy (electronic journal): *The Road*. Available at: http://www.onlinebook4u.net/horror/The_Road/ (accessed: 06.02.2020).
10. Doerr, A. *All the Light We Cannot See / Anthony Doerr*. Scribner (United States), 2014, 531 p.